

Verslag Archeologisch onderzoek Alteby

Janiek De Gryse & Bieke Hillewaert

Het archeologisch patrimonium is het geheel aan overblijfselen die in of op de bodem aanwezig zijn en getuigenis afleggen van menselijk handelen in het verleden. Op 30 juni 1993 keurde het Vlaamse parlement het decreet houdende bescherming van het archeologisch patrimonium goed. Hierdoor werd een eerste stap gezet in de richting van een duurzaam behoud van het bodemarchief.

Bezorgd om de toenemende aantasting van de archeologische erfgoedwaarden, ondertekenden de ministers van Cultuur van de landen aangesloten bij de Raad van Europa het Europese verdrag ter bescherming van het archeologisch erfgoed op 20 januari 1992 te la Valletta op Malta. Het zgn. verdrag van Malta werd op 12 oktober 2001 door de Vlaamse regering goedgekeurd en door de federale regering op 30 januari 2002 ondertekend.

In het verdrag worden de integrale archeologische monumentenzorg en het maximaal behoud van de archeologische erfgoedwaarden *in situ* centraal gesteld. Er wordt tevens aangestuurd op een grotere betrokkenheid van de archeologen in alle fasen van planvorming op het gebied van de ruimtelijke ordening. In navolging van het principe uit de milieuwetgeving “de vervuiler betaalt”, stuurt het verdrag van Malta daarnaast ook aan op de veralgemening van het zgn. veroorzakersprincipe. Waar archeologische erfgoedwaarden door de uitvoering van werkzaamheden verloren dreigen te gaan, moeten de kosten van een voorafgaand wetenschappelijk verantwoord onderzoek ervan verhaald worden op de veroorzaker. Het kan hierbij gaan om overheden zowel als om particulieren.

In Brugge werd het veroorzakersprincipe tot nu toe slechts sporadisch gebruikt. De Wvi en enkele verkavelaars betaalden reeds het kraanwerk voor opgravingen en proefonderzoek. In 2003 en 2004-2005 nam het Europacollege de wedde van twee archeologen op zich voor het archeologisch onderzoek op de site Verversdijk. Ook P&V Verzekeringen, de financierder achter het project Prinsenhof, betaalde in 2004 de wedde van zes archeologen en zes arbeiders. De vzw. Volkswelzijn nam in 2005 eveneens zijn verantwoordelijkheid door het verdrag van Malta toe te passen en één projectarcheoloog aan te stellen.

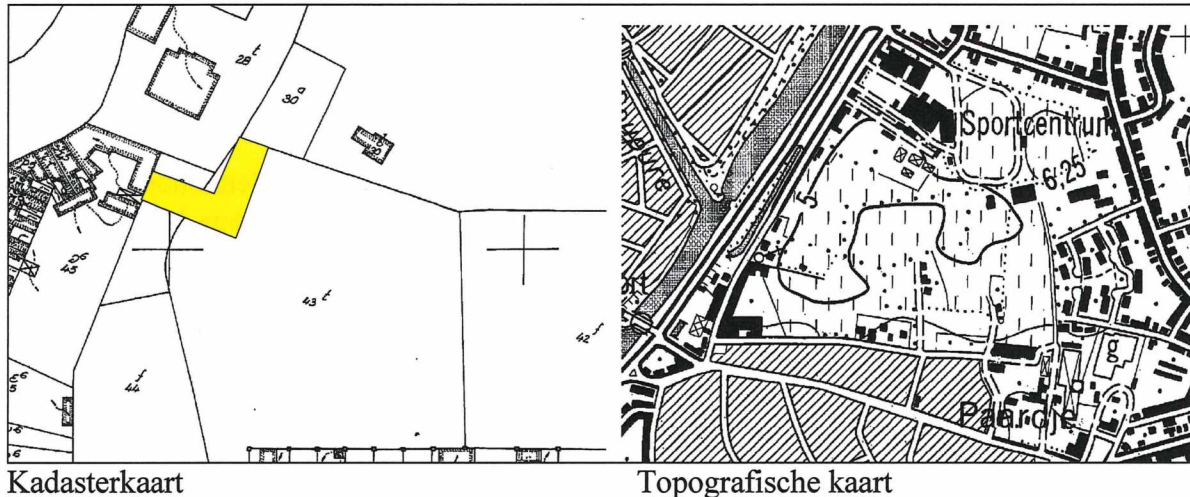
Groep Huyzentruijt, één van de bouwheren achter het project Alteby, sloot zich aan bij deze voorbeeldfunctie en zette de Europese regelgeving in praktijk om: gedurende 1 maand werd de wedde van 1 projectarcheoloog betaald! Op deze manier was het mogelijk om archeologisch onderzoek uit te voeren op de plaats waar het woonhuisvestingsproject Alteby gepland is.

Lokalisatie:

Het terrein is gelegen aan de buitenrand van de stad Brugge, in het noordwesten van de gemeente Assebroek (Nijverheidsstraat, Blekerijstraat).

Modern Kadaster: Brugge, 21ste afdeling, A/1, perc. 45 en 43t

Topografische kaart 1/10 000: 13/1

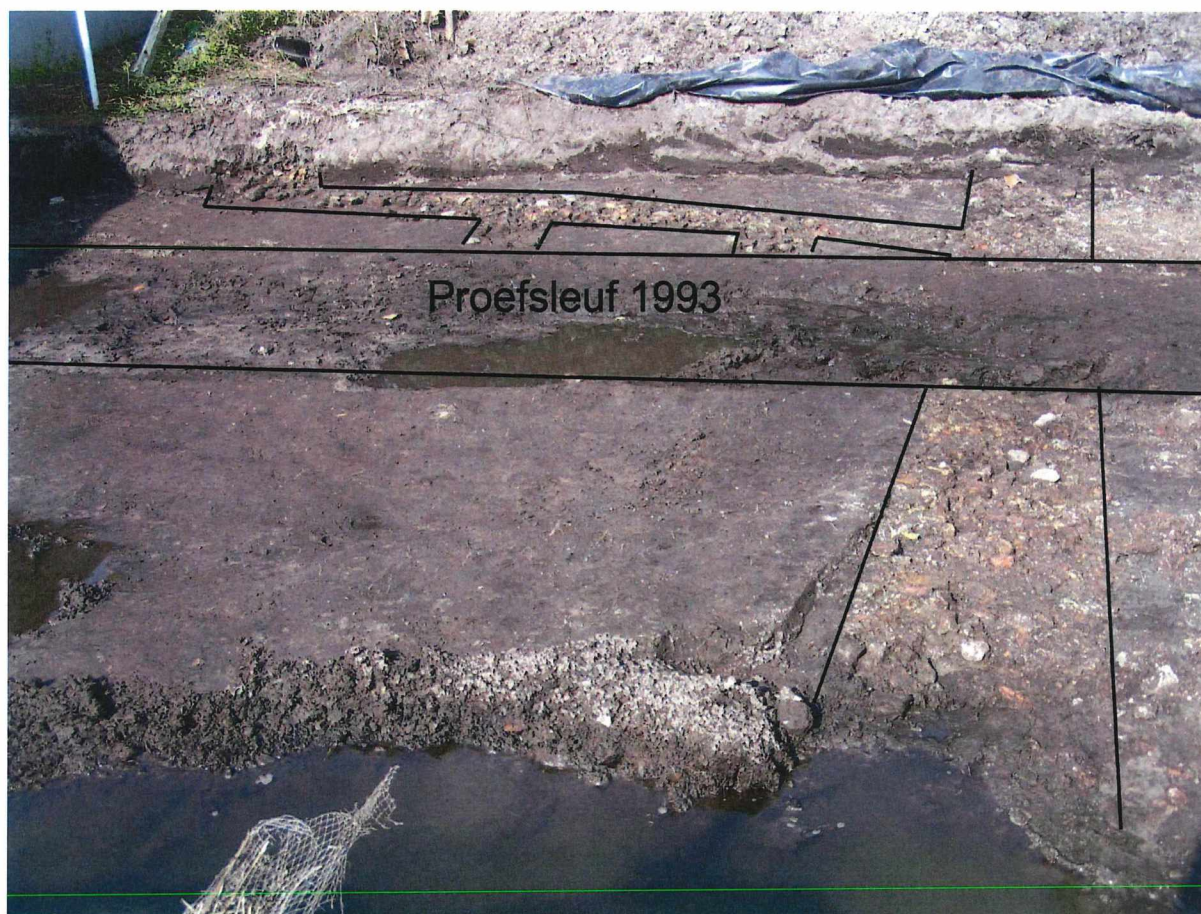
Archeologisch Vooronderzoek (1993):

In 1999 werden door de toenmalige Stedelijke Archeologische Dienst proefsleuven getrokken op de terreinen van de verkaveling. Dit braakliggend terrein was uit archeologisch oogpunt interessant: de bodems in de randgemeenten zijn meestal minder verstoord dan in de binnenstad en hebben bijgevolg een rijk archeologisch potentieel. Uit het proefsleuvenonderzoek bleek dat men in het verleden een groot gedeelte van de terreinen opgehoogd heeft. De reden hiervoor is te zoeken in de lokale topografie: het betreft hier namelijk erg laaggelegen gebieden, die vaak te maken gehad hebben met wateroverlast. Een tweede vaststelling uit het verkennend onderzoek was dat er zich in de uiterste westelijke zone middeleeuwse bewoningssporen bevonden. Om een beter zicht te krijgen op de aard, de uitgestrektheid en de betekenis van deze resten, werd er beslist dat een grootschaliger onderzoek noodzakelijk was in deze zone.

Archeologisch onderzoek (2005):

De Groep Huyzentruyt, één van de bouwheren van het woonproject Alteby, stelde gedurende één maand (12 september -11 oktober 2005) een projectarcheoloog aan om archeologisch onderzoek uit te voeren in de westelijke zone van het bouwterrein. Het veldwerk kon afgerond worden na drie weken en leverde ondanks de moeilijke werkomstandigheden (wateroverlast) toch enkele interessante resultaten op.

Fundering gebouw: buitenmuur en twee binnenmuren doorsneden door de proefsleuf van het vooronderzoek.

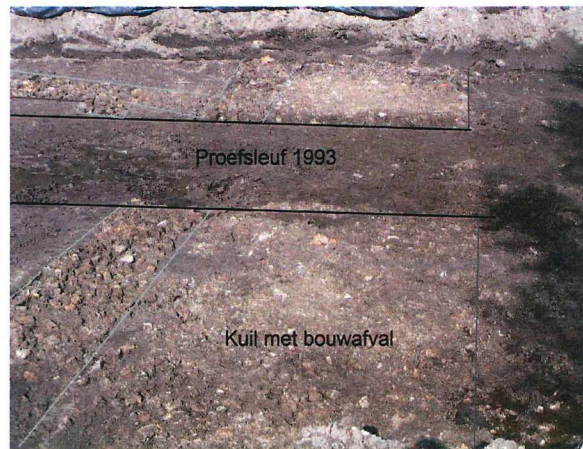
In het westelijk gedeelte van het opgravingsterrein troffen we de fundering aan van een tamelijk groot gebouw. Deze constructie bevindt zich op een vrij hoog niveau: in het noorden 30cm en in het zuiden slechts 20cm onder het maaiveld. De fundering bestaat uit een rechtlijnige concentratie baksteenfragmenten; volledige bakstenen en kalkmortel ontbreken. Het grondplan van het gebouw is onvolledig: de fundering strekt zich immers verder uit, zowel in noordelijke als in zuidelijke en oostelijke richting. Wel kon vastgesteld worden dat het gaat om de fundering van één buitenmuur en vier binnenmuren.

Behalve de interpretatie, is ook de datering van deze structuur voorlopig nog vrij problematisch. Tegen de buitenmuur van het gebouw werd een grote langwerpige kuil gegraven, waarin hoofdzakelijk bouwafval en enkele scherven uit de 18de/19de eeuw gevonden werd. Het gebouw is in elk geval ouder dan de afvalkuil en is met andere woorden te dateren voor de 18de/19de eeuw. Om de ouderdom van het gebouw nauwkeuriger te bepalen werden alle baksteenfragmenten uit de fundering manueel verwijderd. Slechts op deze manier konden we nagaan of er zich scherven tussen de fundering bevonden en of er baksteenfragmenten waren waarvan we een (gedeeltelijke) baksteenformaat konden nemen. Op basis van beide elementen - aardewerk en baksteenformaat - kunnen we uiteindelijk besluiten dat de fundering uit de 14de-15de eeuw dateert.

Fundering muur

Kuil met bouwafval

Bijkomend werden er een zestigtal boringen uitgevoerd om een beter inzicht te krijgen in de stratigrafie van de bodem en het ophogingsproces. Uit de boringen bleek dat het oostelijk deel van het opgravingsvlak gekenmerkt wordt door een depressie. Het natuurlijk zand bleek in het noordoosten veel hoger te zitten dan in het zuidoosten. In het zuidoosten bleek het zand op sommige plaatsen op 1,80m voor te komen. Wat het westelijk gedeelte van de opgravingsleuf betreft, kunnen we niet van een depressie spreken maar eerder van een heel oneffen terrein.

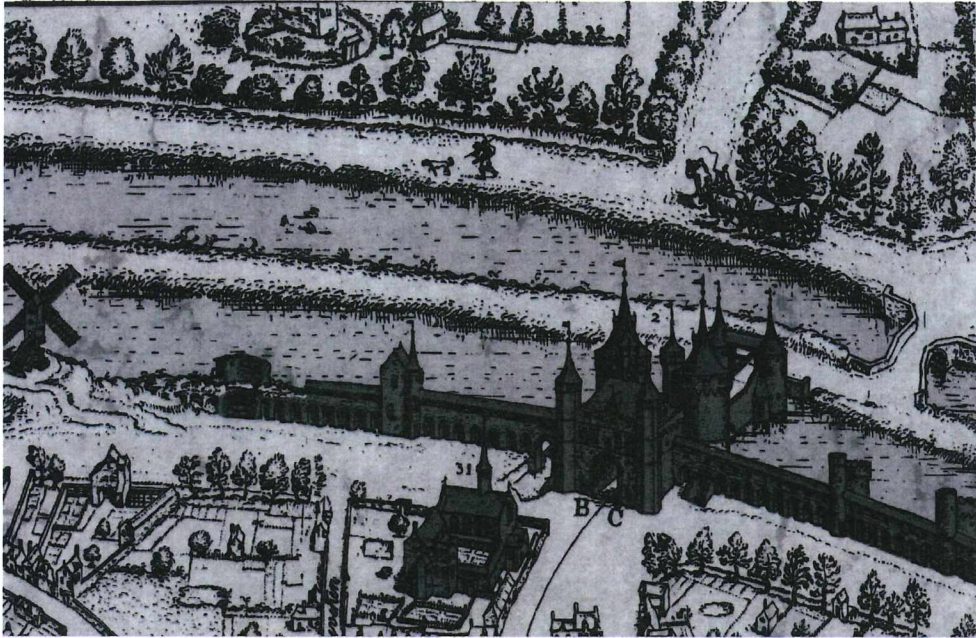
Opmerkelijk ook is dat er zich bijna overal boven het natuurlijk zand een vrij dik pakket veen bevindt. Veen bestaat grotendeels uit opgestapeld plantaardig materiaal, dat door het natte zure milieu niet vergaat. Veen ontstaat onder invloed van het grondwater: ondiepe waterplassen groeien van nature dicht met planten. Hieruit kunnen we besluiten dat we met een zeer natte omgeving te maken hebben.

Historisch onderzoek:

Marcus Gerards (1562)

Op de kaart van Marcus Gerards (1562) staat een hoeve getekend, middenin een ronde walgracht.

Pourbus (1571)

De kaart van Pourbus toont een ca. rechthoekige walgracht, met kleine onderbreking (?) in de noordelijke hoek. De bewoning binnen de walgracht bestaat uit twee gebouwen. De toegang is zeer onduidelijk, maar zou zich in het noorden kunnen bevinden, aan de onderbreking (?) in de walgracht.

Jan Lobbrecht (1690)

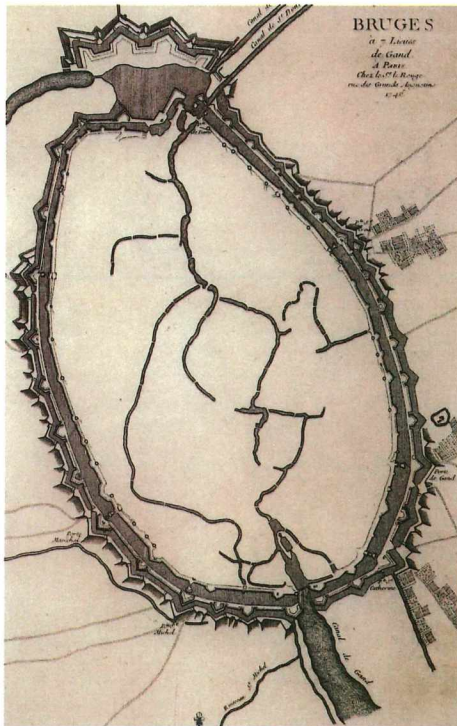
In tegenstelling tot de kaart van Pourbus toont de kaart van landmeter Jan Lobbrecht een ronde walgracht. Hoeveel gebouwen er zich binnen de walgracht bevinden, is vrij moeilijk te zien.

Jan Lobbrecht (1719)

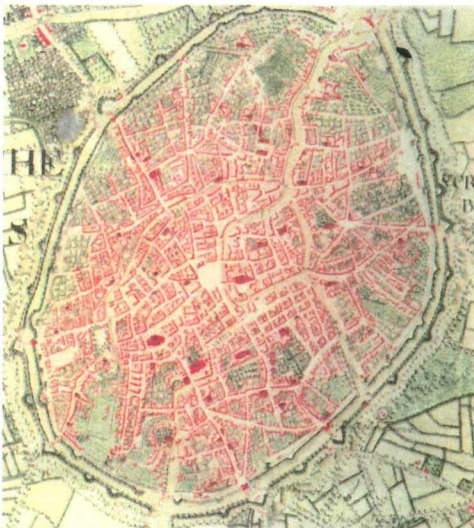

A Sommer (1775)

Ferraris (1770-1778)

Op de kaart van Ferraris staat een cirkelvormige walgracht, met onderbreking in het westen. De bewoning bestaat uit een tweetal gebouwen. Een toegang wordt niet expliciet aangeduid, maar bevindt zich vermoedelijk in het westen.

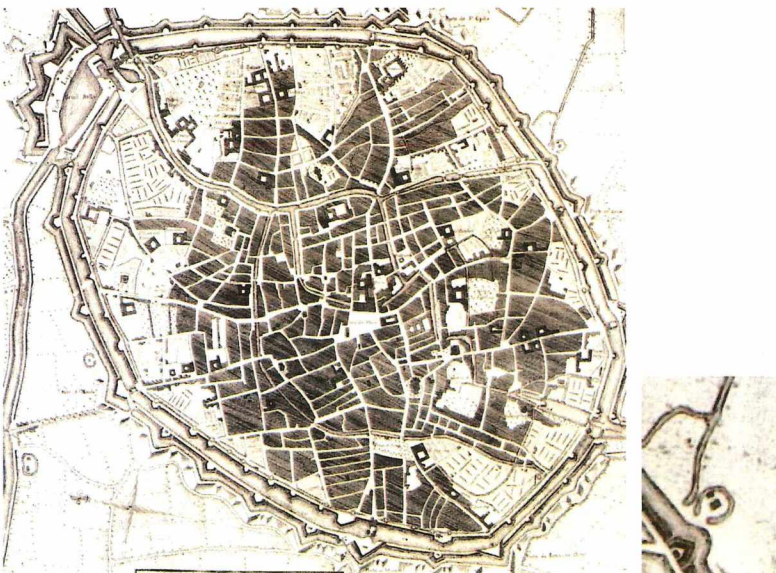

Plan de Bruges(1745)

Janssens (1777)

Op de kaart van Janssens staat een cirkelvormige walgracht, met onderbreking in het westen. De bewoning bestaat uit een tweetal gebouwen. Een toegang wordt niet expliciet aangeduid, maar bevindt zich vermoedelijk in het westen.

Anoniem (2de helft 18de eeuw)

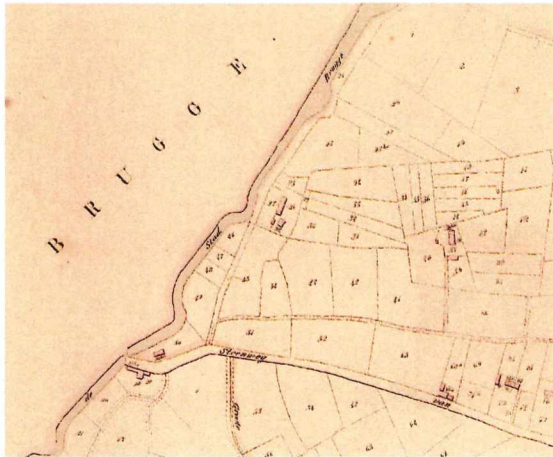

Begin 19de eeuw

Popp (ca 1850)

Op de Popp-kaart bestaat de bewoning uit een groot langwerpig gebouw met ten zuiden twee kleinere gebouwen. De toegang wordt niet expliciet weergegeven, maar bevindt zich vermoedelijk ten noordwesten van de gebouwen, daar waar perc. 26 sterk vernauwt.

Vandermaelen (ca 1850)

Op de kaart van Vandermaelen is bewoning aangeduid, bestaande uit een drietal rechthoekige gebouwen en omschreven als "Alteby Cab-" en "... ble de Fer".

Conclusie

Oorspronkelijk bevond er zich langs de Nijverheidsstraat een vrij brede depressie, die in de 13de-14de eeuw plaatselijk opgehoogd werd. Men bleef echter kampen met wateroverlast: het dikke veenpakket getuigt van de natte omstandigheden. Niettemin werd het terrein in de late Middeleeuwen (14de-15de eeuw) bewoond: het archeologisch onderzoek bracht de fundering van een groot gebouw aan het licht. Door de onvolledigheid van het grondplan, is het erg moeilijk deze bewoning te interpreteren.

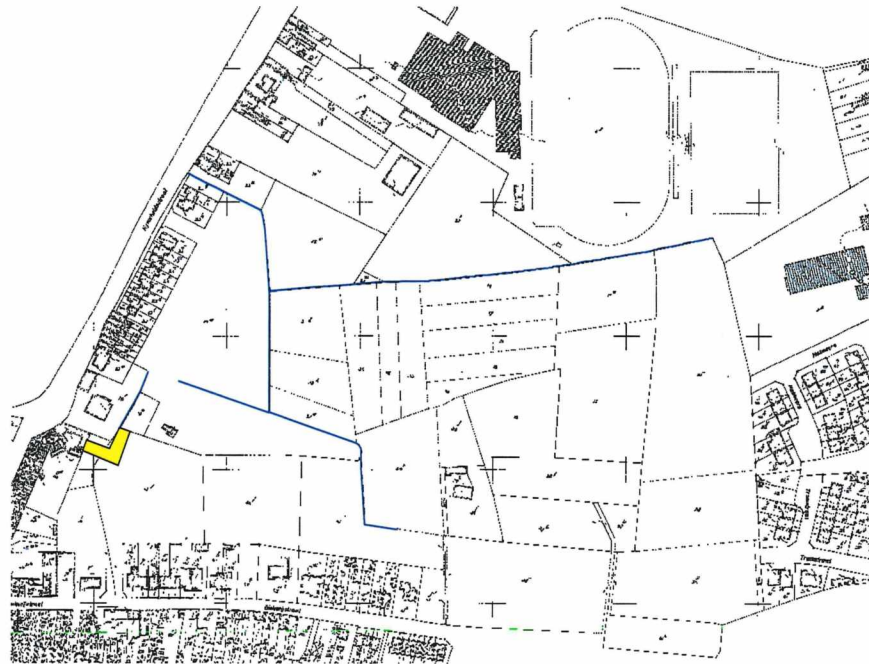
Aan de hand van de historische kaarten kunnen we met zekerheid zeggen dat er zich langs de Nijverheidsstraat eeuwenlang een site met walgracht bevond. Vermoedelijk gaat het om een type met één enkele opgehoogde woonzone, die volledig of bijna volledig door een walgracht afgeijnd wordt. De verschillen in grondplannen – onder andere de rechthoekige walgracht bij Pourbus – zijn vermoedelijk te wijten aan een foutieve weergave door de cartograaf. De site met walgracht wordt weergegeven op de oudste kaarten van Brugge (16de eeuw) tot het begin van de 19de eeuw. Op de Popp-kaart (ca. 1850) blijkt de walgracht verdwenen te zijn en bestaat de bewoning uit een configuratie van drie rechthoekige gebouwen. Wellicht had de walgracht in de 19de eeuw zijn nut verloren...

Onvermijdelijk rijst de vraag waar precies deze site zich nu bevindt langs de Nijverheidsstraat. Op de kaart van 1690 is heel duidelijk te zien dat de site met walgracht gelokaliseerd is op een perceel, dat zowel aan zuidelijke, oostelijke als noordelijke zijde afgebakend wordt door een vrij brede beek. Deze beek vormt ook de scheiding tussen het stadsterritorium buiten de omwalling en een enclave van de heerlijkheid van Sint-Donaas (in het rood gekleurd).

Jan Lobbrecht, 1690

Huidige kadasterkaart: bestaande grachten gevisualiseerd

We vermoeden dat het verloop van deze belangrijke beek nog zichtbaar is in de huidige percelering. Het verloop van de beek op de kaart van Lobbrecht lijkt samen te vallen met het verloop van een huidige gracht. Dit zou impliceren dat de site met walgracht zich bevindt op het perceelsnr. 31a. Vermits dit perceel eveneens tot het woonproject Alteby behoort, heeft de Archeologische Dienst ook hier in 1993 proefsleuven getrokken. Het resultaat was echter negatief, wat betekent dat de opgehoogde woonzone volledig genivelleerd moet zijn. Een bijkomend argument voor deze stelling is het feit dat er zich nauwelijks nog een verhevenheid in het landschap bevindt.

Men kan zich nu de vraag stellen of het aangesneden gebouw in verband te brengen is met dit site met walgracht, dat waarschijnlijk ongeveer uit dezelfde periode als de fundering dateert. Deze vraag kan in dit stadium van het onderzoek niet beantwoord worden, maar we kunnen wel enkele mogelijkheden naar voren schuiven. De onderzochte fundering bevindt zich volgens ons wel niet op het terrein van het wooneiland, maar kan wel behoord hebben tot de randbewoning van het laatmiddeleeuwse complex.

Ook op de vraag of het gebouw niet eerder met de herberg Alteby in verband te brengen is, kunnen we op dit ogenblik geen antwoord geven. Er zijn immers voorlopig geen gegevens of deze herberg – die voor het eerst vermeld werd in 1642 – reeds in de 14de-15de eeuw bestond. Hopelijk kan archiefonderzoek ons in de toekomst een antwoord op deze vraag bieden...

